

Фінанси, банківська справа та страхування

УДК 336.01

Варналій Захарій Степанович

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри фінансів*

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Varnalii Zakharii

*Doctor of Economics Sciences, Professor,
Professor of the Department of Finance*

Taras Shevchenko National University of Kyiv,

ORCID: 0000-0002-6654-8760

Щенявська Владислава Олегівна

студентка кафедри фінансів

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Shcheniavska Vladyslava

student of the of the Department of Finance

Taras Shevchenko National University of Kyiv

**СТРАТЕГІЧНІ АСПЕКТИ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ
ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ
STRATEGIC ASPECTS OF FINANCIAL SECURITY OF THE
ENTERPRISE IN THE CONDITIONS OF MODERN CHALLENGES**

Анотація. Стаття присвячена дослідженню актуальності значення фінансової безпеки для підприємств у сучасних умовах викликів та невизначеностей. Виокремлено основні теоретико-методологічні положення, що допомагають зрозуміти сутність та складність фінансової безпеки на підприємствах. Проаналізовані основні стратегічні

аспекти фінансової безпеки підприємств, серед яких вивчення конкурентної позиції підприємства на ринку, його технологічного потенціалу та аналіз кадрової безпеки, що впливає на конкурентоспроможність підприємства. Висвітлено суб'єктивні та об'єктивні чинники, що є важливим фактором змін в фінансовій безпеці підприємств. Серед суб'єктивних чинників детально розглядаються ефективність управління, стратегічне планування та конкурентоспроможність підприємства. Вони мають вирішальне значення для забезпечення стійкості та розвитку підприємств у динамічному економічному середовищі. Об'єктивні чинники, такі як наявність фінансових ресурсів, оптимальна структура власного капіталу, вплив економічного середовища та зовнішні економічні фактори, також враховуються при аналізі фінансової безпеки. Крім того, детально розглянуто ризики, які також можуть порушити фінансову безпеку підприємства. Такі помилки включають неправильний вибір сфери діяльності, недостатню оцінку ринкових умов, неправильну стратегію розвитку та проблеми в фінансовому плануванні. З огляду на сучасні реалії для функціонування підприємств України, акцентовано увагу на важливості здійснення моніторингу та аналізу чинників, що впливають на фінансову безпеку. Цей підхід допоможе зрозуміти особливості економічного середовища та розробити ефективну антикризову стратегію управління на підприємстві. Також наголошується на необхідності системного підходу до забезпечення фінансової безпеки та врахуванні різноманітних факторів, що можуть впливати на неї.

Ключові слова: фінансова безпека, показники, підприємство, фінансовий стан, фінансова стійкість, ризики, загрози.

Summary. *The article is devoted to the study of the relevance of financial security for enterprises in the current conditions of challenges and*

uncertainties. The main theoretical and methodological provisions that help to understand the essence and complexity of financial security at enterprises are highlighted. The main strategic aspects of financial security of enterprises are analyzed, including the study of the competitive position of the enterprise in the market, its technological potential and the analysis of personnel security, which affects the competitiveness of the enterprise. The author highlights subjective and objective factors that are an important factor in changes in the financial security of enterprises. Among the subjective factors, the author analyzes in detail the efficiency of management, strategic planning and competitiveness of an enterprise. They are crucial for ensuring the sustainability and development of enterprises in a dynamic economic environment. Objective factors, such as the availability of financial resources, the optimal structure of equity capital, the impact of the economic environment and external economic factors, are also taken into account in the analysis of financial security. In addition, the risks that can also undermine the financial security of an enterprise are considered in detail. Such mistakes include the wrong choice of business area, insufficient assessment of market conditions, incorrect development strategy, and problems in financial planning. Given the current realities for the functioning of Ukrainian enterprises, the author emphasizes the importance of monitoring and analyzing the factors affecting financial security. This approach will help to understand the peculiarities of the economic environment and develop an effective anti-crisis management strategy at the enterprise. The author also emphasizes the need for a systematic approach to ensuring financial security and taking into account various factors that may affect it.

Key words: financial security, indicators, enterprise, financial condition, financial stability, risks, threats.

Постановка проблеми. У сучасних умовах, враховуючи наявність війни, проблеми загальної економічної стійкості і, зокрема, фінансової

безпеки набули великої актуальності. Зростання нестабільності та поширення загроз у світовій економічній системі, такі як фінансові ринки, ціни на енергоносії та інші фактори, спричинили появу постійних викликів. Забезпечення фінансової безпеки стає особливо актуальним у період фінансово-економічних криз, так як фінансова безпека підприємств є важливою складовою фінансової безпеки країни. На державному рівні забезпечення фінансової безпеки підприємств повинно розглядатися як один з головних національних пріоритетів. Проте, недостатня увага до проблем самими підприємствами може призвести до того, що навіть при високій прибутковості бізнесу, компанії можуть стати об'єктом ворожих захоплень та поглинань. У зв'язку зі зниженням прибутковості, підприємства потребують негайного підвищення рівня фінансової безпеки, оскільки це впливає на формування доходів державного та місцевих бюджетів, а також на надходження до спеціальних фондів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання щодо фінансової безпеки вивчалось багатьма українськими науковими діячами та економістами, зокрема О. І. Барановським [1], І. О. Бланком [2], А. О. Єпіфановим [3], З. Б. Живко [8], А. Г. Загороднім [4], І. П. Мойсеєнко [7], Н. Й. Реверчуком [5] та іншими науковцями. Варто також виокремити й зарубіжних вчених, що внесли вагомий внесок в дослідження, серед них К. Жюгляр, Дж. Найт, Г. Фостер, Й. Шумпетер та інші.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження та розкриття ключових стратегічних аспектів, які сприяють забезпеченню фінансової безпеки підприємства в умовах сучасних викликів та допомагають досягти стабільності, стійкості та успіху в непередбачуваному бізнес-середовищі.

Виклад основного матеріалу. Фінансова безпека є невід'ємною складовою успішного функціонування будь-якого підприємства. У сучасних умовах конкурентного ринкового середовища, глобалізаційних

викликів та загроз, де зустрічаються економічна нестабільність, змінність ринкових умов та непередбачувані фінансові ризики, забезпечення фінансової безпеки стає важливим завданням для підприємств у всіх галузях.

Фінансова безпека підприємства передбачає його здатність ефективно використовувати фінансові ресурси, забезпечувати стабільність фінансових показників та відповідати змінним умовам ринку, уникати фінансових криз, зберігати ліквідність та здійснювати управлінські рішення з підвищеною впевненістю. Тому набирає актуальності питання щодо підтримки на належному рівні фінансової безпеки.

Однак, для досягнення фінансової безпеки підприємства необхідно враховувати стратегічні аспекти, які сприяють його забезпеченню. Ці аспекти охоплюють широкий спектр фінансових практик, політик та стратегій, які підприємство повинне уважно розглядати та впроваджувати для досягнення своїх фінансових цілей.

Розвиток зовнішніх та внутрішніх економічних зв'язків держави призводить до збільшення зацікавленості у дослідженні проблеми фінансової безпеки підприємств, яка є важливим складовим елементом системи економічної безпеки [6, с. 27]. Значна кількість досліджень присвячена вивченню проблем економічної та фінансової безпеки підприємств.

Наукова література містить багато визначень фінансової безпеки, і серед них можна виділити декілька найбільш повних. Згідно з І. А. Бланком, фінансова безпека підприємства представляє собою кількісно та якісно детермінований рівень фінансового стану, який забезпечує стабільний захист його пріоритетних збалансованих фінансових інтересів від ідентифікованих реальних та потенційних загроз зовнішнього і внутрішнього характеру. Параметри цього рівня визначаються на основі фінансової філософії підприємства і створюють необхідні передумови для

забезпечення фінансової підтримки його стійкого росту як в поточному, так і в перспективному періоді [2, с. 126].

Фінансова безпека підприємства, відповідно до трактування доктора економічних наук Єпіфанова А.О., визначається як стан, що забезпечує фінансову рівновагу, стабільність, платоспроможність, ліквідність та достатню фінансову незалежність підприємства. Крім того, фінансова безпека підприємства охоплює здатність протистояти різного роду небезпекам, спрямованим на завдання фінансової шкоди, зміну структури власного капіталу або примусову ліквідацію підприємства. Вона також передбачає забезпечення гнучкості при прийнятті фінансових рішень та захист фінансових інтересів власників підприємства [3, с.113].

Реверчук Н. Й. інакше трактує поняття фінансова безпека підприємства, розглядаючи його як захист від потенційних фінансових втрат і запобігання банкрутства підприємства, а також як досягнення найбільш ефективного використання його корпоративних ресурсів [5, с.13].

Узагальнюючи, вчені трактують сутність поняття «фінансової безпеки підприємства» у двох аспектах. По-перше, це визначається як стан захищеності інтересів підприємства, що включає захист від фінансових втрат і запобігання банкрутству. По-друге, це розглядається як стан ефективного використання ресурсів підприємства, де основний акцент робиться на оптимальному використанні фінансових ресурсів, забезпеченні фінансової стійкості та уникненні ризиків.

Стратегія забезпечення фінансової безпеки підприємства повинна бути тісно пов'язана з загальною стратегією його розвитку і формуватися в межах загальної фінансової стратегії. Стратегія, спрямована на забезпечення фінансової безпеки, є основним джерелом розробки стратегічних планів і програм, що відображають системні напрямки розвитку підприємства. Головна мета фінансово-економічної безпеки

полягає в забезпеченні фінансової стійкості і максимально ефективного функціонування підприємства у поточному періоді, а також у створенні потенціалу для його майбутнього розвитку. Основною умовою досягнення цієї мети є здатність підприємства протистояти негативним зовнішнім і внутрішнім факторам, виявляти небезпеки та загрози, які можуть завдати фінансової шкоди підприємству у вигляді збитків.

Основними стратегічними цілями, які необхідно встановлювати підприємству послідовно задля забезпечення фінансової безпеки є [7, с. 328]:

- формування фінансових ресурсів підприємства шляхом визначення пріоритетних фінансових інтересів, які вимагають захисту протягом фінансово-господарської діяльності та їх оптимізація;
- забезпечення зростання прибутковості власного капіталу;
- забезпечення фінансово стабільності;
- нейтралізація фінансово-економічних ризиків шляхом ідентифікації та прогнозування зовнішніх та внутрішніх загроз фінансово-економічним інтересам;
- захист конкурентної позиції завдяки розширенню частки ринку та забезпечення необхідного рівня конкурентоспроможності;
- створення безпеки в інвестиційній діяльності завдяки задоволення інвестиційних потреб;
- безпека інноваційної діяльності, що досягається через впровадження науково-технічних досягнень, розширення асортименту та якості продукції;
- здійснення антикризового фінансового управління підприємством у випадку настання кризових явищ з метою забезпечення стійкості підприємства та успішного подолання їх наслідків.

Враховуючи визначені стратегічні цілі, варто відзначити, що процес забезпечення фінансової безпеки підприємства складається з декількох етапів. Перший етап спрямований на досягнення стратегічної цілі щодо формування фінансових ресурсів і включає визначення видів і причин негативних впливів на підприємство. Негативні впливи, що загрожують фінансовій безпеці підприємства, можуть мати суб'єктивний і об'єктивний характер. Серед суб'єктивних негативних впливів варто відзначити внутрішні і зовнішні чинники, що ґрунтуються на свідомих діях, а часом і бездіяльності людей і інших суб'єктів ринку з метою завдання шкоди підприємству, крім того це може бути неякісна робота співробітників або партнерів у справі. Щодо об'єктивних обставин, мається на увазі негативні впливи, що виникають не з волі конкретного підприємства або його окремих працівників. Це означає, що такі фактори можуть включати стан фінансової кон'юнктури на ринках, наукові відкриття і технологічні розробки, форс-мажорні обставини та інші [8, с.11].

Окрім суб'єктивних і об'єктивних чинників впливу, причинами, що породжують фінансову нестабільність та порушують безпеку на підприємстві можуть бути [9, с. 7]:

- стратегічні помилки в організації ділової активності, що можуть призводити до неконкурентоспроможності компанії на ринку, незалежно від наявних ресурсів та якості управління. Такі помилки включають неправильний вибір сфери діяльності, недостатню оцінку стану ринку та неправильну стратегію розвитку;
- управлінські помилки в контексті функціонування підприємства, такі як неправильно визначена структура капіталу, неоптимальна стратегія розподілу ресурсів та невдачі в фінансовому плануванні.

Розглядаючи реалії функціонування підприємств України, варто зазначити, що значну увагу необхідно приділяти моніторингу та аналізу

чинників, що впливають на діяльність та фінансову безпеку і відповідно забезпечення на підприємстві антикризового управління. В даному випадку на рис. 1 виокремлено важливі етапи необхідні для продовження діяльності на підприємствах.

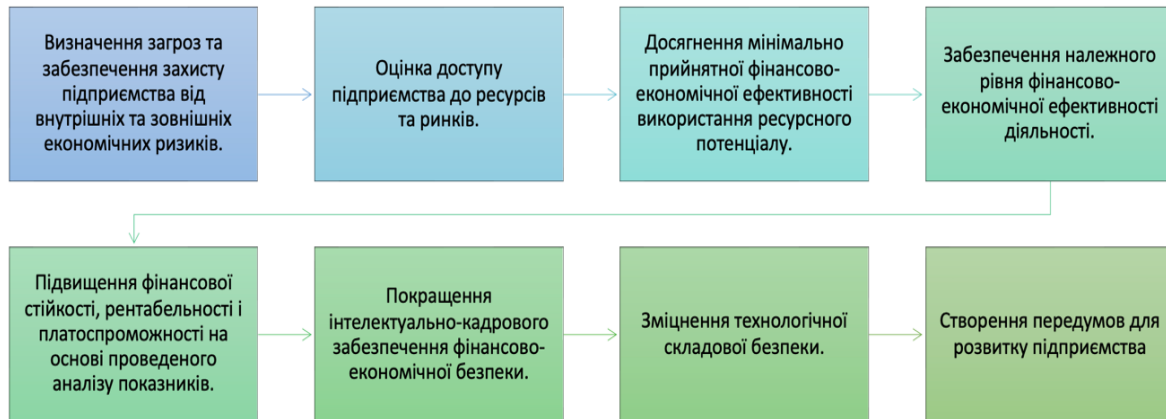

Рис. 1. Стратегічна послідовність виконання завдань

Джерело: розроблено авторами на основі [10]

Наступний етап, який є найбільш об'ємним, спрямований на оцінку фінансового стану та поточного рівня фінансової безпеки підприємства. Під час цього етапу детально аналізується наявна загроза негативних чинників впливу на безпеку підприємства та можливі збитки, що можуть виникнути внаслідок цього. Для досягнення найкращого ефекту у запобіганні таким загрозам, кожне підприємство повинно мати комплексний механізм систематичного збору, аналізу та оцінки інформації про стан його економічної безпеки. У табл. 1 наведені чотири групи та відповідні показники, що до них належать, за допомогою яких можна здійснити оцінку фінансового стану підприємства.

Показники для оцінки фінансового стану підприємства

Група	Назва показника
Прибутковість	<ul style="list-style-type: none">• валовий прибуток;• чистий прибуток• рентабельність активів, власного та акціонерного капіталу, продукції.
Ділова активність	<ul style="list-style-type: none">• оборотність активів та товарно-матеріальних запасів;• середній термін оплати дебіторської та кредиторської заборгованостей.
Фінансова стійкість	<ul style="list-style-type: none">• коефіцієнт автономії;• коефіцієнт забезпеченості боргів;• фінансовий леверидж.
Платоспроможність	<ul style="list-style-type: none">• коефіцієнт загальної ліквідності;• коефіцієнт термінової ліквідності;• коефіцієнт абсолютної ліквідності.

Джерело: розроблено авторами на основі [8, с. 25]

Зазначені показники фінансової безпеки призначені для кількісної оцінки реальної картини діяльності підприємства з метою аналізу показників, що відображають його стан та негативне відображення яких може перетворити потенційні загрози на реальні ризики.

Завершальним етапом оцінки поточного рівня забезпечення фінансової безпеки підприємства, який має велике значення для досягнення стратегічної цілі, є вивчення конкурентної позиції підприємства на відповідному ринку за показниками, що відображають його основні конкурентні переваги, необхідними значеннями в даному випадку є обсяг продажів, розподіл ринку, асортимент товарів та їх характеристики тощо. Крім того, корисним є отримання уявлення про технологічний потенціал, організаційну структуру та рівень управління головних конкурентів. Важливим аспектом в даному випадку є аналіз кадрової безпеки як складової фінансової безпеки підприємства, оскільки для отримання повної картина кадрової безпеки і запобігання загрозам, пов'язаним з персоналом, потрібно аналізувати як внутрішні показники ефективності підприємства, так і зовнішні - конкурентну здатність

продукції та репутацію компанії. Зовнішні показники є ринковими індикаторами кадрової безпеки підприємства та формують його конкурентоспроможність в стратегічній перспективі [11, с. 184].

Під час аналізу статистики банкрутств підприємств можна зробити висновок про недостатній рівень ефективності управління фінансовою безпекою, а також про недостатню передбачуваність та своєчасну реакцію на негативні впливи. З рис. 2 можемо побачити динаміку банкрутств в перші місяці війни, проте важливим моментом є те, що статистика банкрутств підприємств у довоєнні часи не була меншою за даними Державної служби статистики України [12].

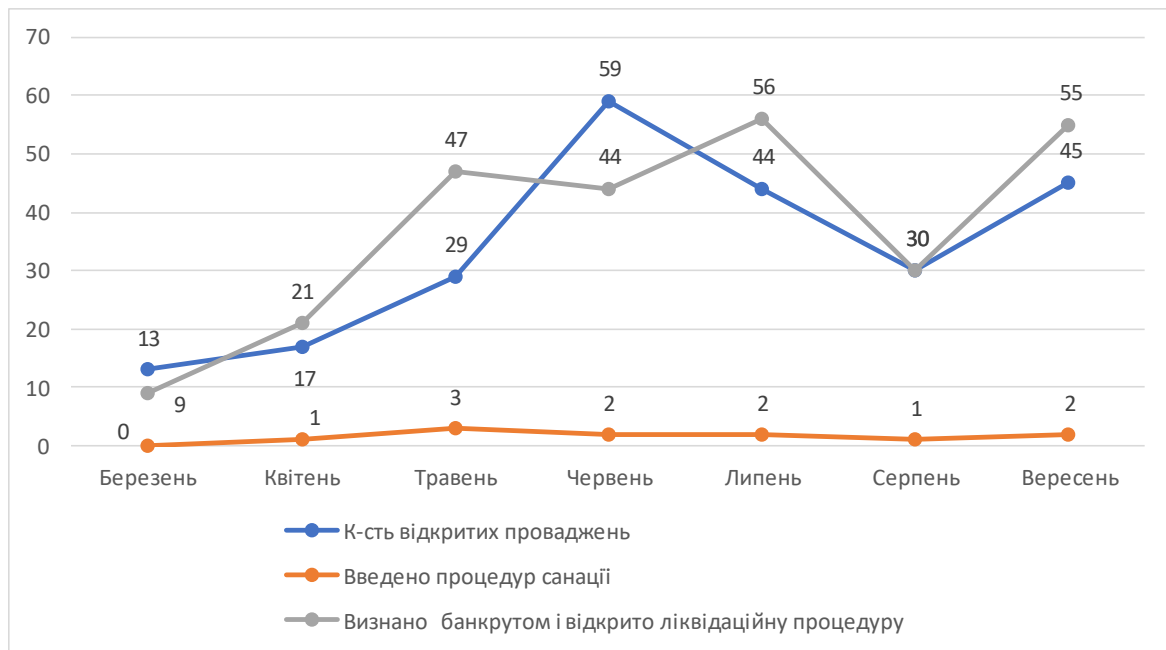

Рис. 2. Динаміка банкрутств протягом березня – вересня 2022 року

Джерело: розроблено авторами на основі [13]

Відповідно з початку російсько-української війни було відкрито 237 проваджень у справі про банкрутство підприємств, у порівнянні з попередніми роками, в першому півріччі 2021 року було відкрито 469 проваджень, тоді як за той самий період у 2020 році було зареєстровано 297 проваджень. Ці дані свідчать про нестабільну зовнішню ситуацію та

недостатню ефективність управлінських рішень у підприємств, пов'язаних із забезпеченням фінансової безпеки.

Висновки. Сучасна світова економічна ситуація відзначається конфліктними взаємовідносинами між країнами та поширенням дестабілізуючих економічних процесів. Втрати, як кількісні, так і якісні, зазнають діючі підприємства в результаті прямого або опосередкованого впливу таких негативних процесів зовнішнього і внутрішнього характеру. Наявність війни вже вплинула на стабільне функціонування національних підприємств і їх подальший розвиток. Дослідження показало, що фінансова безпека відіграє важливу роль у керуванні підприємством, сприяє захисту його фінансово-економічних інтересів від внутрішніх і зовнішніх чинників, контролює фінансові ресурси підприємства, здатна протистояти наявним і виникаючим загрозам, які приносять фінансову шкоду або впливають на структуру власного капіталу. Для досягнення фінансової безпеки мають важливе значення як самі показники, так і їхні межові значення, порушення яких може перешкоджати нормальному функціонуванню підприємства і призводити до негативних руйнівних тенденцій. Тому досягнення відповідного рівня фінансової безпеки є необхідним для підприємств у ворожому економічному середовищі, як умова для забезпечення їхнього економічного зростання і подальшого існування. Результати дослідження у даному напрямку будуть використані для розробки ефективних стратегій управління ризиками та підвищення фінансової стійкості підприємств.

Література

1. Барановський О.І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення) : Монографія. К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т. 2004. 759 с.

2. Бланк І. О. Управління фінансовою безпекою підприємства. К. : Ельга, Ніка-Центр. 2004. 784 с.
3. Єпіфанов А.О. Фінансова безпека підприємств і банківських установ : монографія / А.О. Єпіфанов, О.Л. Пластун, В.С. Домбровський. Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ». 2009. 295 с.
4. Загородній А.Г. Фінансово-економічний словник / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк. К. : Знання. 2007. 1072 с.
5. Реверчук Н.Й. Управління економічною безпекою підприємницьких структур : монографія. Львів : ЛБІ НБУ. 2004. 195 с.
6. Плєскач В. Л., Кулик А. В. Методологічні засади державного регулювання фінансово-економічного розвитку // Фінанси України. 2009. № 10. 27 с.
7. Мойсеєнко І.П. Управління фінансово-економічною безпекою підприємства : [навч. посібник] / І.П. Мойсеєнко, О.М. Марченко. Львів. 2011. 380 с.
8. Економічна безпека підприємств : Підручник / Ортинський В.Л., Керницький І.С., Живко З.Б. та ін. ; К. : Алерта. 2011. 704 с.
9. Варналій З. С., Андрєєв О. О. Фінансова безпека підприємства: сутність та формування системи забезпечення // Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Серія: "Економічні науки". 2021. №6. 16 с. doi: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2021-6-7361>.
10. Стратегія та механізм управління фінансово-економічною безпекою підприємств в умовах війни, індустрії 4.0 та світу Vanі. URL: <https://fkd.net.ua/index.php/fkd/article/view/3819> (дата звернення: 09.06.2023)
11. Економічна безпека підприємництва в Україні : монографія / Г. В. Ситник, Г. В. Блакита, Н. М. Гуляєва та ін. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т. 2020. 284 с.

12. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>
(дата звернення: 10.06.2023)
13. Відомості про банкрутство. URL:
https://supreme.court.gov.ua/supreme/pro_sud/og_pov/ (дата звернення:
10.06.2023)

References

1. Baranovskyĭ O.I. Finansova bezpeka v Ukraïni (metodolohiia otsinky ta mekhanizmy zabezpechennia) : Monohrafiia. K. : Kyïv. nats. torh.-ekon. un-t. 2004. 759 s.
2. Blank I. O. Upravlinnia finansovoiu bezpekoiu pidpriemstva. K. : Elha, Nika-Tsentr. 2004. 784 s.
3. Iepifanov A.O. Finansova bezpeka pidpriemstv i bankivskykh ustanov : monohrafiia / A.O. Yepifanov, O.L. Plastun, V.S. Dombrovkyi. Sumy : DVNZ «UABS NBU». 2009. 295 s.
4. Zahorodnii A.H. Finansovo-ekonomichnyi slovnyk / A.H. Zahorodnii, H.L. Vozniuk. K. : Znannia. 2007. 1072 s.
5. Reverchuk N.I. Upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu pidpriemnytskykh struktur : monohrafiia. Lviv : LBI NBU. 2004. 195 s.
6. Pleskach V. L., Kulyk A. V. Metodolohichni zasady derzhavnoho rehuliuвання finansovo-ekonomichnoho rozvytku // Finansy Ukrainy. 2009. № 10. 27 s.
7. Moÿseienko I.P. Upravlinnia finansovo-ekonomichnoiu bezpekoiu pidpriemstva : [navch. posibnyk] / I.P. Moÿseienko, O.M. Marchenko. Lviv. 2011. 380 s.
8. Ekonomichna bezpeka pidpriemstv : Pidruchnyk / Ortynskyĭ V.L., Kernytskyĭ I.S., Zhyvko Z.B. ta in. ; K. : Alerta. 2011. 704 s.
9. Varnalii Z. S., Andrieiev O. O. Finansova bezpeka pidpriemstva: sutnist ta formuvannia systemy zabezpechennia // Mizhnarodnyi naukovyi zhurnal

- "Internauka". Serii: "Ekonomichni nauky". 2021. №6. 16 s. doi:
<https://doi.org/10.25313/2520-2294-2021-6-7361>.
10. Stratehiiia ta mekhanizm upravlinnia finansovo-ekonomichnoiu bezpekoiu pidpriemstv v umovakh viiny, industrii 4.0 ta svitu Bani. URL: <https://fkd.net.ua/index.php/fkd/article/view/3819> (date of access: 09.06.2023)
 11. Ekonomichna bezpeka pidpriemnytstva v Ukraïni : monohrafiia / H. V.Sytnyk, H. V. Blakyyta, N. M. Huliiieva ta in. Kyïv : Kyïv. nats. torh.-ekon. un-t. 2020. 284 s.
 12. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua> (date of access: 10.06.2023)
 13. Vidomosti pro bankrutstvo. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pro_sud/og_pov/ (date of access: 10.06.2023)